

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНЬСЬКОГО»
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ
ТА МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ПІВДЕННО- УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

14-15 грудня, 2022 р.

м. Одеса

***Всеукраїнська науково-практична
конференція
студентів та молодих вчених
із міжнародною участю***

Програма та матеріали виступів учасників

***ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ
НАУКОВІ СТУДІЇ***

Семко Яна,
канд. філос. н., викладач кафедри
всесвітньої історії та методології науки
Університет Ушинського, м. Одеса, Україна

ЦІННОСТІ ТІЛЕСНОСТІ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ В КОНЦЕПЦІЇ М. ФУКО

Протягом багатьох століть одне з центральних місць у всій філософській думці займала душа, саме вона була «володаркою тлінного людського тіла». Але з часом все змінилося, в останні кілька десятиліть ми можемо спостерігати зовсім протилежну картину. Однією з центральних цінностей у сучасному соціокультурному просторі є тілесність, що, своєю чергою, призводить до відчуження екзистенції людини, традиційної культури. Перехід «від феноменології духу до феноменології тіла» бере свій початок ще із західної культури епохи Відродження. Вже тоді зароджувалися тенденції оспівування тілесності у мистецтві та етиці, про що яскраво свідчить живопис, архітектура та скульптура цієї епохи. Розвиток цієї тенденції починає стрімко набирати обертів і вже у ХХ столітті ми можемо спостерігати становлення нового переломного етапу, зокрема кризи особистості. Саме в цей період інтерес до тіла досягає немислимих вершин і можна говорити про зміну людської свідомості у напрямку абсолютно протилежному духовному. У суспільстві таке явище піднеслося до макрокультурних розмірів і продовжує набирати обертів. Великий внесок у дослідження проблеми тілесності зробив М. Фуко. Проблему тілесності він розглядав через категорії сексуальності та медицини.

Праця М. Фуко «Історія сексуальності» представляє великий інтерес для нашого дослідження, оскільки в ній описано взаємодію тілесного та духовного, а також автор акцентує свою увагу на чільній ролі другого над першим. «Душа ж, навпаки, може уникнути влади форм та меж бажання, що виникає у тілі... Нехтуючи потребами і вимогами лише свого тіла, душа дозволяє захопити себе властивим їй уявленням, які не мають відповідностей в організмі, уявленням марним та порожнім. Подібно до того, як у тіла не повинно бути потягів, не узгоджених з бажанням душі, душі не слід виходити за межі того, що вимагає і чого потребує тіло» [2, с. 148]. За задумом автора, душа і тіло повинні бути абсолютно гармонійними. Але душа не може весь час потурати тілу, адже воно сліпо перед потягом і саме душа з висоти своєї величі повинна вказувати тілесності правильний напрямок.

Нині не можна з упевненістю стверджувати виконання поставлених вище норм взаємодії, адже те, що було прийнятно колись, зараз перетворилося на норму поведінки сучасного індивіда. Продовжуючи свої міркування, філософ наводить дуже цікаву цитату Руфа, яка зараз цілком може стати гаслом сучасної культури: «Підпорядкувати душу та змусити її слухатися тіла» [2, с. 148]. Цей вислів можна розглянути під різними кутами сприйняття, але автор

закладав зовсім не той сенс, який ми виразно бачимо. Роз'яснення наведене трохи нижче: «Твердження парадоксальне, якщо пам'ятати про існування традиції, згідно з якою душа не має права поступатися закликам тіла. Однак його потрібно сприймати у суворому теоретичному та медичному контексті, що склався, очевидно, під впливом стоїцизму. Добровільне підпорядкування душі тілу розумілося як дотримання розуму, який є природним порядком і застосовує до своїх цілей механіку тіла» [2, с. 148].

Тут простежується чітка ієрархія: розум-душа-тіло. Розум стоїть на чолі всіх процесів (як духовних, так й тілесних) та керує ними. З цього погляду стає зрозумілим, чому в наш час душа неспроможна вийти з тіні тіла, а відповідь на це питання лежить на поверхні, отже хвиля інновацій настільки помутніла розум людини, що вона вже не в змозі боротися із заданими установками суспільства. Стався збій у цій системі (розум-душа-тіло) і друга складова просто пішла на другий план. У зв'язку з цим не можна з точністю стверджувати чи переважає розум над тілом або все-таки тіло вже давно заволоділо розумом.

Щодо даної проблематики Фуко у своїй роботі «Герменевтика суб'єкта» пише про те, що людина повинна піклуватися про свою душу так само як і про своє тіло: «Турбота про себе рівнозначна турботі про свою душу: я є моя душа» [3, с. 134]. Хоча на практиці ми цього не спостерігаємо, мало хто протягом свого життя замислюється про благополуччя своєї душі. Сучасне суспільство більше цікавить тіло: його прикрашають, оцінюють, виставляють усім навколишнім. Тілесність розцінюється як дорогий товар, який можна вигідно продати. Але тіло не може належати самому собі. Як ми знаємо, воно не постійне і без душі тіло втрачає свій первозданий вигляд. Філософ вважає, що тілом керує душа: «Тіло здійснює якусь дію лише настільки, наскільки існує певний елемент, який його використовує. Цим елементом може бути саме тіло, ним може бути лише душа. Суб'єктом всієї цієї тілесної, інструментальної, мовної діяльності оскільки вона є суб'єктом дії, оскільки вона рухає тілом, діє у вигляді своїх інструментів» [3, с. 156]. Ці інструменти, з допомогою яких душа управляє фізичними процесами, приховані від нашого чуттєвого сприйняття і перебувають за межею нашого розуміння, але ми можемо заперечувати їх існування. Продовжуючи свої міркування про спільне існування двох категорій Фуко у своїй роботі «Слова і речі» дійшов висновку, що душа у суспільстві загрузла у земному хаосі, матеріальності, тілесності. «Душа і тіло двічі пригнані по відношенню один до одного: гріх, мабуть, зробив душу тупою, важковаговою і поринулу в земному, коли Господь помістив її в саму гушавину матерії. Але завдяки такому сусідству душа сприймає рухи тіла і зростається з ним, тоді як тіло при цьому "змінюється та псується під впливом пристрастей душі"» [3, с. 157].

В останньому періоді творчості М. Фуко розробляє філософський проект «естетики існування» викладений ним частково в «Історії сексуальності» та більшою мірою в «Герменевтиці суб'єкта». Філософською специфікою даного

проекту некласичної антропології є використання дискурсу практик в якості базового філософського дискурсу. Так філософ відмовляється від класичної метафізики на користь некласичного філософування. В основі його антропологічного проекту лежить принцип «практик себе» - практики самоперетворення людини. М. Фуко пропонує ряд дефініцій основного поняття свого проекту, однією з яких є наступна: «Практики себе – свідомі та відрефлектовані практики, за допомогою яких люди не тільки встановлюють для себе правила поведінки, але й прагнуть перетворити самих себе, змінитися в своєму унікальному бутті, зробити своє життя власним витвором» [1, с. 47]. Практика себе має телеологічний характер, оскільки націлена на досягнення певного кінцевого стану. Практики себе хоч і відрізняються самонаціленістю, проте неодмінно потребують Іншого й здійснюються в інтерсуб'єктивній перспективі. Оскільки мета, яку утворює практика, завжди є універсальною, загальнолюдською метою.

Поняття введене М. Фуко «практики себе» безпосередньо корелюється з історичним поняттям «турботи про себе», залучене з філософського спадку античної культури. Два поняття у проекті М. Фуко співвідносяться наступним чином – турбота про себе реалізується в практиці себе. М. Фуко приходить до висновку, що відношення принципів «пізнай самого себе» та «турботи про себе» як двох парадигм свідомості, історично змінювалось. Іншою парадигмою свідомості є припис «пізнай самого себе», який включений в «турботу про себе». Проте, для загального вектору європейського розвитку характерним є автономізація припису «пізнання себе» й в результаті підкорення ним практики турботи. М. Фуко пояснює питання «пізнання себе» звертаючись до його грецьких конотацій. Згідно давньогрецькому припису «пізнай самого себе» «слід було невпинно нагадувати собі про те, що ти, як не крути, всього лише смертний, не бог, і не треба ні занадто покладатися на свої сили, ні змагатися силою з богами» [1, с. 138].

Ідеї Фуко актуальні й сьогодні, незважаючи на те, що вони досить суперечливі. Йому вдалося висловити цілісне уявлення про те, що у процесі соціокультурної динаміки цінності тілесності дедалі більше переважають. Його ідеї, на жаль, підтверджуються сучасністю. Сьогодні аксіологізація тілесності є трендом сучасної культури, визначаючи кризове буття людини та суспільства.

Література:

1. Фуко М. История сексуальности-III: Забота о себе. - Москва: Рефл-бук, 1998. – 288 с.
2. Фуко М. Герменевтика субъекта / Мишель Фуко. – Санкт-Петербург: Наука, 2007. – 677 с.
3. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Мишель Фуко. – Санкт-Петербург, А-сэд, 1994. – 408 с.